

Qüestions

CIDOB

27

MAIG
2013

NORD D'ÀFRICA Tornarà la primavera?

Eduard Soler i Lecha, Investigador Principal i Coordinador de Recerca, CIDOB,
entrevistat per Oleguer Sarsanedas

Ningú no pensava que seria un camí de roses, però dos anys després de les revolucions, les dificultats amb què es troben les transicions polítiques al Nord d'Àfrica generen cada cop més dubtes. Les diferències sobre el paper de la religió i els objectius revolucionaris han polaritzat l'opinió pública i han fet augmentar la desconfiança d'una part de la ciutadania envers les institucions. Altres, però, el que anhelan és el restabliment d'un cert ordre. A la majoria d'observadors els sembla prou clar que no hi haurà estabilitat als països en transició sense reformes en profunditat que marquin una clara ruptura amb el passat i que vagin acompanyades de creixement econòmic i d'una millor distribució de la riquesa.

Eduard Soler i Lecha creu que en aquests moments, atès l'escenari tan radicalment antidemocràtic d'on venim, més que d'involució cal parlar d'estancament.

Tunísia, on va florir primer la primavera, ha evitat (fins ara) els nivells de conflictivitat que s'han produït a Egipte, però tanmateix ha experimentat un augment progressiu de les tensions i la polarització: entre islamistes i laics, entre reformistes i conservadors. I la situació de l'economia no ajuda. Podríem parlar de frustració, a més d'estancament?

Estancament i frustració, sí –però no involució. Si parlem de llibertats polítiques i, en general, del tracte de l'Estat al ciutadà, la situació a la Tunísia de Ben Ali era tan escandalosa, que l'actualitat no pot sinó ser millor –molt millor. Si parlem de la transició democràtica i sobretot de la situació econòmica i de les condicions socials, aleshores observem senyals d'estancament. Les expectatives eren tan altes, es deia que Tunísia podia ser una *success story* (vegi's la reacció altament positiva dels donants internacionals i l'atenció dispensada a Tunísia, molt per damunt del seu pes en el context internacional), es pensava que la transició tenia moltes més garanties d'èxit que en d'altres països i, sobretot, es pensava que la culminació d'aquesta transició tindria un impacte pel conjunt de la regió. Ara assistim a una onada de frustració. Quan les expectatives són molt altes, solen portar-hi. És una frustració que genera la lentitud del procés constituent, que està dilatant els calendaris de la transició. Les elits, sigui quin sigui el seu color polític, en són en part responsables: poc esforç per a buscar i trobar consensos i compromisos, molt pensar en el curt termini i poc en

el llarg. Què vol dir curt termini? Doncs que es demanen resultats immediats –tant des de dins com des de fora. D'altra banda la situació econòmica no és gens propícia: molts inversors internacionals tenen més dubtes ara que abans i les grans expectatives de desenvolupament de les zones més empobrides del país no s'han traduït en canvis substancials en la vida quotidiana de la gent.

A Egipte tenim una crisi política: els Germans Musulmans intenten consolidar el seu poder buscant l'hegemonia, mentre part de l'oposició rebutja les institucions establertes, per il·legítimes. Hi ha disturbis i violència. Es pot continuar pensant que s'arribarà a un acord polític que consolidi un sistema basat en eleccions democràtiques i la reforma consensuada de les institucions?

Si Tunísia és la iniciadora de la Primavera, Egipte n'és la decantadora. L'èxit de la revolució a Tunísia el 2011 hauria pogut ser un fet aïllat, però quan s'hi va sumar Egipte, li va donar massa crítica i dimensió regional. Dos anys més tard, tampoc no seria just parlar d'involució a Egipte (si ho comparem amb l'època de Mubarak), però hi ha elements preocupants. Molts egipcis no se senten ni lliures ni segurs: a més dels problemes econòmics que pateixen i de la precarietat en la que viuen, la transició egípcia destaca per l'obsessió per la qüestió religiosa. A tall d'exemple: és preocupant que una part de la classe política qüestionï la idea de la sobirania popular i afirmi que la sobirania està només en mans de Déu. També és preocupant que sectors lligats als Germans Musulmans i al propi President Morsi, utilitzin la seva majoria política per a imposar, amb tics autoritaris, les seves preferències i que pensin que el resultat de les urnes és un xec en blanc. Ara més que mai, els que tenen el poder haurien de ser sensibles a les inquietuds dels qui no pensen com ells – però no és així. Ara bé, una cosa és clara: de la mateixa manera que les protestes a Egipte van marcar la dimensió regional de la revolta, ara l'evolució de la seva transició marcarà el camí polític de la regió. Involució, reinvençió de l'autoritarisme o aprofundiment democràtic: tot dependrà de què passi a Egipte en els pròxims mesos.

I cap a on bufa el vent?

Cada vegada ens acostem més a l'escenari del mig, però sense descartar que la ciutadania pugui forçar un canvi de rumb. Cal veure com es conclou l'actual cicle electoral, i per a això calen quatre anys. Tanmateix, no podem descartar que es configuri un poder fort, legítimament a través d'eleccions democràtiques però amb actituds autoritàries. És a dir, un sistema que deixa espais per a la dissensió, que millora el reconeixement d'alguns drets i llibertats (i d'altres no, per exemple els de les dones o les minories). És a dir, un escenari en el que no es podrà dir que les revoltes hagin estat en va, però en el que s'acumularà la frustració. Un escenari en el que probablement s'haurà consolidat a les societats del Nord d'Àfrica la idea que els ciutadans són capaços de lluitar contra la injustícia i que amb la mobilització s'aconsegueixen coses. És a dir, un escenari no pas de societats àrabs passives, sinó de societats àrabs actives –i això vol dir vagues, protestes, disturbis...

Des d'una perspectiva global, això vol dir inestabilitat...

Els actors internacionals es miren el que passa a la regió com una onada que cal surfejar –i evitar que no els passi per sobre. És a dir, han de jugar amb els elements que hi ha. Quins? En primer lloc, les forces polítiques que ara ocupen la centralitat política: els islamistes. En segon lloc, els moviments de protesta i els de resistència al canvi. En tercer lloc, els nous focus de conflicte a la regió (Mali, Síria). Els que tenen capacitat i voluntat de ser actius a la regió saben que no tenen més remei que entendre's amb

els islamistes i que no poden comptar amb la previsibilitat dels antics règims. Han entès que no es pot tornar al statu quo anterior i intenten protegir els seus interessos en un nou context. El cas més clar és el de les relacions entre els Estats Units i Egipte: abans, l'interlocutor de Washington era el règim (de Mubarak); ara, són els antics opositors; abans es toleraven certes coses al règim; ara, se'ls hi toleren als nous. La raó és simple: Egipte és clau a la regió, els Germans Musulmans són l'actor polític central i sembla que han acceptat no ultrapassar les línies vermelles que han marcat els nord-americans: Suez i l'acord de pau amb Israel. El surfing consisteix a mantenir els canals oberts amb l'exèrcit, però deixar caure Mubarak i establir contactes estrets amb els Germans Musulmans –tot això, amb un ull posat a les protestes al carrer (la situació social és explosiva i no es poden descartar altres moments revolucionaris).

I Europa surfeja també?

Europa es ressent dels seus problemes interns. Les tendències renacionalitzadores han incidit negativament en la definició d'una política exterior comuna i han resultat en la manca de múscul de la UE per a reaccionar davant les revoltes àrabs. La crisi econòmica ha acaparat, a més, tota l'atenció dels líders europeus. Més que surfejar, la UE ha intentat resistir l'onada: tot i que s'ha esforçat per deixar enrere el seu suport als règims anteriors, el nucli dur de les seves polítiques cap a la regió no ha canviat –simplement s'han adaptat a les noves circumstàncies i als nous lideratges regionals. Els qui competeixen actualment amb la UE i els Estats Units per influència a la regió són països com Turquia, Qatar, l'Aràbia Saudita i l'Iran. Alhora, les noves elits i una part de la ciutadania estan fascinades pel model de potències emergents com el Brasil o Rússia. El model europeu ha perdut sex-appeal.

Líbia és un cas a part?

Líbia és l'altra cara de la moneda de Tunísia: en comptes de grans expectatives que porten a la frustració, aquí (per les característiques violentes del procés que va derrocar Gaddafi) les expectatives eren molt baixes: s'especulava que el país podria dividir-se o caure en una guerra contínua. Com que això, malgrat totes les dificultats, no ha succeït, podríem dir que hi ha esperança. El primer gran problema de Líbia en aquests moments és la seguretat quotidiana i especialment la desmobilització i el desarmament de les milícies. El segon, evitar repetir els errors del passat –és a dir: evitar la temptació d'utilitzar les rendes del petroli per a comprar lleialtats i posar les bases d'un sistema corrupte i autoritari. Les dificultats són, doncs, enormes, però Líbia és de fet la gran sorpresa: tothom es pensava que seria molt més complicat.

També hi va haver i continua havent-hi protestes al Marroc i Algèria...

Fins i tot immolacions. Hi ha moltes petites explosions socials, molt localitzades –per tant, controlables–, que no arriben a fer-li escac mat als règims respectius. En el cas d'Algèria, això s'explica per diversos factors: la por de la societat al desordre (el record de la Dècada Sagnant dels anys 90 és molt present), la capacitat del règim de collar però no ofegar, de repartir riquesa i de mantenir la repressió per sota d'uns llindars raonables –permetent, per exemple, uns nivells de crítica pública considerables (que se sent prou fort per a afrontar) i anunciant reformes. Al Marroc, la dinàmica és la mateixa i el tret diferencial és la voluntat del Rei d'impulsar el procés de canvi, com una manera de controlar-lo i evitar mals majors. El Rei ha anat obrint la vàlvula de pressió amb la pràctica tradicional d'anar cooptant les forces que poden posar en perill el règim. En tots dos casos, podem parlar d'una certa habilitat política: a Algèria, utilitzant recursos econòmics; al Marroc, recursos simbòlics (la monarquia).

I Síria?

Això ens trasllada a l'Orient Mitjà, i val la pena parlar-ne: és la gran frustració. Síria és el cas més clar de degeneració revolucionària i d'un conflicte gangrenat. Totes les solucions seran doloroses. Avui queda molt lluny l'escenari de març-juliol de 2011, quan l'oposició havia aconseguit mobilitzar molta gent (en un país en què això és molt difícil) sobre la base dels tres "Nos" (no al sectarisme, no a la violència, no a la intervenció). Dos anys més tard, ens trobem en una situació de violència permanent, quotidiana (especialment per part del règim, però també per part de sectors descontrolats i de brigades islamistes), el conflicte agafa una dimensió cada vegada més sectària i amb clares implicacions regionals. Es parla de si la comunitat internacional ha d'intervenir o no a Síria però, sobre el terreny, es produeixen tota mena d'intervencions. Passi el que passi a Síria, serà el mal menor.

Tornarà, un dia, la primavera?

Tornaran les protestes (si és que mai han deixat de ser-hi).